

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ

ACTUAL PROBLEMS OF PRACTICAL APPLICATION OF ELECTRONIC TRANSACTIONS

Чупрін А.О., адвокат,
аспірант кафедри права

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

В даній статті досліджується питання практичного застосування електронних правочинів, проблематики використання цього інституту та варіантів вирішення цих проблем та популяризації серед суб'єктів цивільного права серед фізичних та юридичних осіб. Глобальні світові процеси постійно збільшують свій темп, що в свою чергу тягне за собою пришвидшення оформлення та укладання тих або інших правочинів, сторони яких можуть знаходитися за тисячі кілометрів один від одного, а тому в сучасному світі актуальність здійснення правочинів дистанційно набула неабиякого розвитку. Поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, введення воєнного стану в Україні в лютому 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації, призвели до необхідності все частіше прибігати до застосування електронних правочинів. Велика кількість громадян та бізнесів були змушені змінити своє місцезнаходження, однак необхідність укладати правочини залишилася. Окрім того, величезна впізнаваність України на міжнародній арені тягне за собою розвиток експортно-імпорتنних відносин, що також потребують оперативного укладання правочинів суб'єктів на великій відстані. Виходом в даній ситуації можуть виступати саме електронні правочини, які дозволяють укладати правочини оперативно і в незалежності від місцезнаходження сторін.

Проблематикою даної статті є, в тому числі те, що велика кількість як суб'єктів господарювання так і фізичних осіб не використовують можливості електронної форми укладання правочинів у зв'язку з незнанням та, в певній мірі, неготовністю відступити від традиційних (письмових) форм укладання правочинів, оскільки при практичному застосуванні електронних правочинів часто викликають складнощі при визначенні механізму їх укладання, виконання та при порушенні виконання електронних правочинів в цивільному праві.

В статті пропонується вдосконалення українського законодавства, розвиток необхідних інструментів для укладання електронних правочинів, популяризація укладання фізичними та юридичними особами правочинів в електронній формі для розвитку більш прогресивного та конкурентоздатного середовища в Україні.

Ключові слова: дистанційність, розвиток ведення бізнесу, удосконалення законодавства, договірне право, популяризація електронних правочинів.

This article examines the issue of practical application of electronic transactions, the problems of using this institute and options for solving these problems and its popularization among subjects of civil law among individuals and legal entities. Global world processes are constantly increasing their pace, which in turn entails speeding up the registration and conclusion of certain transactions, the parties of which may be thousands of kilometers from each other, and therefore in the modern world, the relevance of conducting transactions remotely has gained considerable development. The spread of the acute respiratory disease COVID-19, caused by the SARS-CoV-2 coronavirus, the introduction of martial law in Ukraine in February 2022 in connection with the military aggression of the Russian Federation, led to the need to increasingly resort to the use of electronic documents. A large number of citizens and businesses were forced to change their location, but the need to conclude transactions remained. In addition, the huge recognition of Ukraine in the international arena entails the development of export-import relations, which also require the prompt conclusion of transactions between entities at long distances. The solution in this situation can be precisely electronic transactions, which allow transactions to be concluded quickly and regardless of the location of the parties.

The problem of this article is, among other things, that a large number of both business entities and individuals do not use the possibility of electronic forms of concluding transactions due to ignorance and, to a certain extent, unwillingness to deviate from traditional (written) forms of concluding transactions, since the practical application of electronic transactions often causes difficulties in determining the mechanism of their conclusion, execution, and violation of the execution of electronic transactions in civil law.

The article proposes the improvement of Ukrainian legislation, the development of the necessary tools for the conclusion of electronic transactions, the popularization of the conclusion of transactions by individuals and legal entities in electronic form for the development of a more progressive and competitive environment in Ukraine.

Key words: remoteness, business development, improvement of legislation, contract law, popularization of electronic transactions.

Постановка проблеми. Укладання електронних правочинів в Україні має досить суттєві проблеми у зв'язку з недосконалістю законодавства України, необізнаністю громадян про існування цього інституту, бюрократизація процесів, що тягнуть за собою певну недовіру до цього інституту та надання переваги традиційним формам укладання правочинів (письмова форма шляхом складання паперових варіантів документів).

Проте розвиток та популяризація електронних правочинів призведе до більш якісного розвитку відносин між суб'єктами цивільних відносин, оскільки застосування електронних правочинів значно спрощує та пришвидшує обмін документами, дозволяє мінімізувати залежність від логістики, людського фактору та дозволяє налаштувати більш якісний документообіг.

Метою цієї наукової статті є аналіз проблематики практичного застосування електронних правочинів та варіанти її вирішення.

Стан дослідження. Питаннями електронних правочинів в цивільному праві і електронною комерцією загалом в Україні в теоретичному та практичному аспекті

займалися зокрема Слободська, І. А., Процько, В. М., Чванкін С. А., Губарев С. В. та інші. Дане питання максимально активно досліджується науковцями різних рівнів, оскільки дана тема є максимально актуальною у зв'язку з відсутністю єдиного підходу як в науковому колі так і в практичному застосуванні електронних правочинів станом на сьогодні.

Виклад основних положень. Законодавство України щодо електронних правочинів є досить молодим і бере свій початок з того, що на виконання Директиви 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року, з метою вдосконалення законодавства України та пристосування його до вимог Європейського Союзу, Україною було прийнято Закон України № 675-VII від 03.09.2015 року «Про електронну комерцію». Даним законом було визначено організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлено порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-кому-

нікаційних систем та визначено права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [1]. Окрім того, даним Законом були внесені важливі зміни та доповнення в Цивільний кодекс України, завдяки чому в останньому з'явилися пункти в тому числі частину 1 статті 205 було доповнено форму укладання правочину і визначено, що правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі [2].

Прийняття даного Закону фактично вперше визначило поняття електронного правочину в законодавстві України, відповідно до чого було визначено, що це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-комунікаційних систем [1].

Безпосередньо електронні правочини є дуже важливою складовою електронної комерції, тобто відносин, спрямованих на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [1].

Враховуючи, що електронна комерція є частиною інформаційної економіки, електронну комерцію слід розуміти як частину інформаційно-комунікаційної економіки, яка включає всі фінансові та комерційні операції, що здійснюються повністю або частково через Інтернет, а також бізнес-моделі, які є їх посередниками [3].

В практичному аспекті дуже часто можна стикнутися з проблематикою укладання, виконання та в ситуаціях порушення електронних правочинів.

Однак, правове врегулювання, яке забезпечила держава, не викликало у громадян довіри в юридичній дійсності укладання e-contract. Недовіра викликана тим, що в державі довгий час функціонувала складна бюрократична система, в якій без паперових документів особа не має змоги взаємодіяти з державними органами та повідомити ті чи інші юридичні факти [4].

На сьогоднішній день не тільки в юридичній науці відсутня єдина точка зору щодо визначення правової природи електронного договору, а й у національному законодавстві існують різні підходи щодо нормативного визначення його правової природи.

Як уже зазначалося вище, чинне законодавство, що регулює укладення правочинів у мережі Інтернет, потребує вдосконалення, що стосується, зокрема, більш чіткої визначеності понятійного апарату, кореспондування між собою правових норм, закріплених у законодавчих актах, які регулюють різні сфери правочинів у мережі Інтернет, тощо [9].

В господарській сфері основою відносин між суб'єктами досі, в абсолютній більшості, виступають паперові контракти та первинні документи, оскільки порядок їх укладання та виконання максимально зрозумілий, відточений десятками років і у випадку їх порушень, існують відомі механізми вирішення спорів, формування доказової бази, прозоре прогнозування подальшого розвитку подій. Однак, при укладанні електронних правочинів виникають питання щодо доказовості даних документів, щодо посилення на них як на основу виникнення, зміни або припинення прав та обов'язків.

Дана проблематика існує, оскільки прийнятий Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. не зміг врегулювати в повному обсязі укладання e-contract у частині підписання, як наслідок сторони не мають підтвердження того, що результат, якого вони досягли, виконуючи умови укладеного договору, є законним, а сам договір є дійсним [4].

На мою думку, вирішення даного питання можливе через розвиток укладання електронних правочинів, шляхом популяризації такої форми правочинів, роз'яснення правового підґрунтя та практичних аспектів, з метою мінімізації виникнення негативних наслідків для сторін того

або іншого правочину. Для цього необхідно визначити як саме потрібно діяти сторонам правочину, які дії потрібно здійснити, щоб електронний правочин мав юридичну силу та виступав повноцінним доказом при вирішенні спірних ситуацій при порушенні його умов.

Відповідно статті 5 Закону України від 22.05.2003 № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною [5].

Окрім того, відповідно до статті 12 Закону України «Про електронну комерцію» якщо відповідно до акта цивільного законодавства або за домовленістю сторін електронний правочин має бути підписаний сторонами, моментом його підписання є використання:

- електронного підпису або електронного цифрового підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», за умови використання засобу електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину;
- електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом;
- аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів [1].

При аналізі останнього пункту вищезазначеної статті ми можемо дійти висновку, що при укладанні електронного правочину є можливість оформити правочин у звичній паперовій формі із зазначенням обов'язкових реквізитів, які визначаються цивільним законодавством для даного виду правочинів, підписом та печаткою (у випадках передбачених законодавством) і в сканованому вигляді здійснити обмін між сторонами даних правочинів за допомогою, як приклад, електронної пошти через мережу Інтернет.

Однак, на мою думку, доказова сила такого документу буде досить сумнівною, оскільки узгодження правочинів у вищезазначеному порядку має велику кількість можливостей підробки та зловживань. Єдиний випадок, коли даний вид укладання правочинів може мати місце, це узгодження першочергового обміну договору в підписаному варіанті сканованої копії, з обов'язковим укладанням паперових примірників договору, про що має бути відповідне застереження в тексті договору. Однак даний варіант не відноситься до порядку укладання електронних правочинів.

Тому, для того щоб електронний правочин мав юридичну силу та міг використовуватися в якості доказу, необхідно застосовувати інструмент, який дозволить звести до нуля випадки зловживань та підробок. Таким інструментом виступає електронний підпис та печатка (для суб'єктів господарювання у випадках, передбачених законодавством).

Частину 1 статті 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначено, що для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис [5].

Закон не вимагає обов'язкового підписання електронним підписом пропозиції щодо укладення електронного договору, однак за відсутності на ньому такого підпису у суду повинна бути можливість точно ідентифікувати відправника комерційного електронного повідомлення (оферента) [7].

Я вважаю, що використання електронного підпису при укладанні електронного правочину має бути в обов'язковому порядку, оскільки це знімає повністю питання щодо ідентифікації сторони правочину та мінімізує можливість зловживань та підробок таких документів.

При використанні електронного цифрового підпису гарантується високий рівень безпеки, захист даних та справжність документу [6].

Це досягається тим, що електронний підпис має в певний рівень захищеності та складається з трьох елементів.

1. Шифрування – застосування до електронного повідомлення особливого алгоритму, що робить неможливим звичайне прочитання документа, в результаті чого електронний документ набуває закодованої форми. Основними методами шифрування, на яких ґрунтується захист інформації є симетричний і асиметричний.

2. Хешування – перетворення вхідного масиву даних довільної довжини у вихідну бітову послідовність фіксованої довжини, яку можна використати для порівняння даних, що дає змогу використовувати таку функцію в процедурах електронного підпису для скорочення часу формування і перевірки підпису. Під час хешування неможливо відновити документ, оскільки перевірка електронного цифрового підпису полягає в порівнянні розшифрованого відкритим ключем електронного цифрового підпису з «хешем» документа. Збіг з високим ступенем достовірності гарантує, по-перше, незмінність документа (захист від підробки), і, по-друге, що його підписав власник закритого ключа. До надісланого електронного документа його відправником може додаватись так званий «дайджест електронного документа», який виконує функцію засвідчення цілісності та незмінності змісту електронного документа. Він є послідовністю символів, отриманою в результаті обробки документа з допомогою спеціальної односторонньої функції – хеш-функції. Її особливість полягає в тому, що первинний текст документа не може бути відтворений з результату, отриманого після обробки тексту хеш-функцією.

3. Сертифікат ключа – електронний документ, що пов'язує відкритий ключ із суб'єктом, який правомірно володіє відповідним закритим ключем. Це невеликий файл, який «подорожує» з усіма документами, завіреними електронним підписом, і є публічним. Він містить відомості про емітента електронного підпису, про строк його дії та призначення [6].

Керуючись вищезазначеним, при застосуванні електронної форми укладання правочинів варто використовувати електронний підпис оскільки саме цей інструмент забезпечує чітку ідентифікацію особи, яка підписала такий електронний документ, має високий рівень захищеності у зв'язку з чим забезпечує уникнення випадків визнання такого правочину недійсним або неприйняття його як доказу при виникненні спірних ситуацій.

Станом на сьогодні, електронний документообіг в Україні дуже активно розвивається. Влада України

здійснює цифровізацію максимальної кількості сервісів та послуг, які надаються державними органами, установами та організаціями. Завдяки сервісу «Дія» укладання електронних правочинів стало доступним для будь-якого громадянина прямо зі смартфона, що є суттєвим кроком для розвитку цього інституту.

Бізнеси все частіше прибігають до укладання в процесі своєї господарської діяльності, електронних договорів, документів первинного обліку за допомогою сервісів, які дозволяють підписувати документи із застосуванням електронних підписів і роблять це максимально швидко та якісно. Використання електронних документів максимально оптимізує діяльність підприємця, оскільки відповідає необхідність зберігати ці документи в паперовій формі, забезпечувати тривалий обмін документами між сторонами, що в певній мірі дозволяє простіше вести бізнес в Україні.

Проте, низький рівень знання громадян та бізнесів про можливість та доступність застосування електронних правочинів, звичка використовувати традиційні форми укладання правочинів, вимоги державних органів та судів щодо надання документів в паперовій формі, недостатня чіткість та конкретність законодавства України – не дозволяє забезпечити застосування електронних правочинів максимально широко, без страху за визнання такого правочину недійсним та застосування з боку органів державної влади відповідних санкцій.

Висновки. Електронні правочини – це, безумовно, інститут, який має дуже великий потенціал та потребує безперервного вдосконалення та розвитку. Даний розвиток необхідно забезпечувати всім учасникам цивільних відносин на ряду з державою. Оскільки вдосконалення законодавства неможливе без окреслення кола проблем, з яким стикаються громадяни та бізнеси в процесі практичного застосування інституту електронних правочинів. Окрім того, створення єдиної судової практики щодо застосування електронних документів при доказуванні своєї позиції, переведення судового процесу в електронний формат, має бути узгоджене шляхом прийняття детальних та конкретних норм законодавства.

Популяризація інституту електронних правочинів, державна підтримка сервісів, які забезпечують електронний документообіг, спрощення механізму укладання цих правочинів – це ще один із варіантів розвитку електронних правочинів в Україні.

Проте всі вони мають існувати в комплексі для досягнення максимальної цифровізації як ведення бізнесу, так і обміну електронними документами суб'єктами цивільного права.

А тому, попри позитивну динаміку розвитку електронної комерції, Україна має низку перешкод та бар'єрів щодо функціонування електронного бізнесу. Однією з найсуттєвіших проблем є законодавча база та державне регулювання бізнесової діяльності в інтернеті та захист прав інтернет-споживачів та продуктів інтелектуальної власності. У зв'язку з цим державна влада повинна уніфікувати законодавчу базу до світових стандартів щодо здійснення електронних трансакцій в інтернеті [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про електронну комерцію: Закон України 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення 27.12.2023).
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 27.12.2023).
3. Дубель, М. В., Барвінченко, О. О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ. *Підприємство та інновації*, 2023. № 27, 16–22.
4. Слободська, І. А., Процько, В. М. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. К.: НАУ, 2023. № 2 (67). 244 с.
5. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#top>. (дата звернення 27.12.2023).
6. Губарев, С. В. ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС ЯК СКЛАДОВА ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ. 2022. *ВЧЕНІ ЗАПИСКИ*, 18.
7. Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Чванкін Сергій Анатолійович. Одеса, 2021. 498 с.
8. Язвінська, К. В., Новікова, Н. М. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРЕШКОД РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ. *Економіка та управління: стан та перспективи розвитку*, 2018. 415 с.
9. Мостова, Г. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ПРАВОЧИНІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 1(66), 2023. 117–126.